

Η ιδεολογία του βλέμματος

Μπρεχτ στην “Πειραματική Σκηνή”

Σάββας Πατσαλίδης

Όταν κάποιος μας αφηγείται μία ιστορία και στο τέλος δεν έχουμε καμία απορία, μάλλον δεν μας την είπε σωστά. Αυτό ισχυρίζεται ο Μπρεχτ, ο οποίος δίνει τη δική του απάντηση, αντιστρέφοντας τη συμπαγή γραμμικότητα της αφήγησης, με στόχο να μας ξαφνιάσει και να μας προκαλέσει απορίες ως προς τα συστατικά στοιχεία της πραγματικότητας.

Ο κόσμος αποκτά το νόημά του μέσα από τον τρόπο που τον κοιτάμε. Άρα, όποιος είναι σε θέση να ελέγξει τη διαδικασία της θέασης, ελέγχει και την έννοια της “αληθινής” πραγματικότητας. Εξού και τα ποικίλα σκηνικά “τρικ” που συναντούμε στα έργα του, όπως εκείνο το χάρτινο φεγγάρι που εμφανίζεται ξαφνικά επί σκηνής και στο οποίο αναγράφεται η φράση “μην είσαι ένας αφελής ρομαντικός”, θέλοντας έτσι να υπενθυμίσει σ' αυτόν που παρατηρεί ότι είναι υπό παρακολούθηση, και συνεπώς δεν μπορεί να επιβάλει στο αντικείμενο τις σημασίες που κουβαλά το βλέμμα του.

Μία από τις πλέον ενδιαφέρουσες σκηνές αυτής της ιδέας βρίσκεται στο έργο “**Ο κύριος Πούντιλα και ο άνθρωπός του ο Μάττι**” (παίζεται τώρα στην “Πειραματική Σκηνή”), όπου ο Πούντιλα, έχοντας ζητήσει από τον υπηρέτη του Μάττι να του φτιάξει ένα ύψωμα με τη βοήθεια επίπλων και άλλων αντικειμένων που βρίσκονται στη βιβλιοθήκη του σπιτιού του, σκαρφαλώνει στον σωρό και από κει αρχίζει να περιγράφει τον κόσμο που βλέπει, όχι ασφαλώς με πρόθεση να τον απομυθοποιήσει—προβάλλοντάς τον ως ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα (Μεταφύση)— αλλά να τον μυθοποιήσει—προβάλλοντάς τον ως (Θεία) Φύση, τουτέστιν, ως κάτι το αμετάλλακτο. Από τη στιγμή που, ως αφεντικό, κυριαρχεί στον Λόγο και την εικόνα, κυριαρχεί και στον τρόπο πρόσληψής τους.

Και είναι αυτή η παγιωμένη διαδικασία που επιδιώκει να “καταστρέψει” ο Μπρεχτ στη σκηνή αυτή, όπως και στη σκηνή όπου αφήνει τον Μάττι να υποβάλει την κόρη του αφεντικού του σε μία σειρά από τεστ, για να δει εάν είναι κατάλληλη να γίνει γυναίκα του (δηλ. γυναίκα ενός εργάτη). Το “παραξένισμα” εδώ έγκειται στην αντιστροφή της

γνώριμης διαδικασίας. Αντί για τον πρίγκιπα, είναι η πριγκίπισσα που δοκιμάζεται, όπως είναι η πριγκίπισσα που βρίσκεται εν αναμονή (αντί του πρίγκιπα).

Όλα αυτά δεν τα ξεκαθάρισε η σκηνοθεσία του Νίκου Αρμάου. Δεν τρύγησε τον ανθό του έργου, για να φανούν οι πτυχές, οι προσχώσεις και οι διαπλοκές της κοινωνικής ζωής και να βγει έτσι και το αναγκαίο (απελευθερωτικό) γέλιο αναγνώρισης, μέσα από την αποξένωση της αναπαράστασης από το αναπαριστ'νμενο αντικείμενο. Δεν αμφιβάλλω ότι η παράσταση που έστησε άρεσε σε αρκετό κόσμο (είχε τάιμινγκ, χρώμα, συνέπεια), αλλά θεωρώ πως δεν ήταν αρκούντως “μπρεχτική” (ό,τι και να σημαίνει πια ο όρος αυτός). Πίσω από τις καλοβαλμένες εικόνες διαισθανόσουν να υφέρπει μία “βουλεβαρδιέρικη” διάθεση, σε σημείο η απόλαυση να μην προκαλείται μέσα από την ανατροπή των σχέσεων του βλέμματος του θεατή με το αντικείμενο της θέασης, αλλά μέσα από τη διατήρηση της ευταξίας και της αρμονίας. Κάτι που φάνηκε πιο πολύ στο χειρισμό του κεντρικού ήρωα, ενός χαρακτήρα που, σ' αντίθεση με τη Σεν Τε του “**Καλού ανθρώπου του Σετσουάν**”, κερδίζει πολλά χρήματα ξεμέθυστος, για να μπορεί να τα ξοδεύει μεθυσμένος.

Το πρόβλημα με τη διδασκαλία του ρόλου είναι ότι οδήγησε τον έμπειρο Δημήτρη Ναζίρη σ' έναν Πούντιλα σχεδόν χωρίς μάσκα, κατεβάζοντάς τον στην πλατεία με το σαρκίο ενός ήρωα συμπαθητικού, τη στιγμή που ο ρόλος απαιτεί ένα αποκρουστικό λουκ, ώστε η γοητεία που εκπέμπει η μέθη να φαίνεται άκρως επικίνδυνη, μιας και υποβιβάζει κάθε σωματική και ψυχική κατάσταση. Ο Μπρεχτ το λέει καθαρά: κανένα κομμάτι της προσωπικότητας του Πούντιλα δεν προσφέρεται ως μοντέλο προς μίμηση. Η μέθη δεν θ' αλλάξει τον κόσμο, κι ο κόσμος, ως έχει, δεν είναι σε θέση να δημιουργήσει έναν αποδεκτό εαυτό που να 'ναι και ξεμέθυστος.

Ο Ν. Κουμαριάς προσπάθησε να σταθεί απέναντι στο αφεντικό του με βλέμμα (επι)κριτικό, του έλειπε όμως το αισθητήριο του αφηγηματικού θεάτρου που θα “καθάριζε” το υποκριτικό του προσωπείο και θα τόνιζε τις αποχρώσεις της λαϊκής ανθρωπιάς του. Οι καρικατούρες των Μόγλα και Ν. Λύτρα πηγές ευθυμίας, αλλά και εικόνες μοναξιάς (δεν υπήρχε κάποιο πλαίσιο για να τις στηρίξει). “Θαμπή” και χωρίς την απαιτούμενη υποκριτική ευελιξία η Αθηνά Ευσταθίου. Στους μικρότερους ρόλους, η Ε. Σταμούλη ολοκλήρωσε παρουσία—όχι ρόλο. Τα περιγράμματα εξ αρχής δοσμένα με χάρη και καθαρότητα μέσων.

Η σκηνοθεσία δεν εκμεταλλεύτηκε το εύστοχο σκηνικό του Α. Βέττα που μερίμνησε ν' αφήσει χώρο ν' αναδειχτεί η θεατρικότητα του παιχνιδιού της προσποίησης και της απομυθοποίησης. Η μουσική του Η. Πασχαλίδη ευχάριστη.

Σήμερα, η μοντερνίστικη λογική των ιδεολογημάτων του Μπρεχτ δοκιμάζεται. Αν όντως θέλουμε να δείξουμε ότι αντέχει στον χρόνο, πρέπει να αναζητήσουμε το “μετά” της μετα-κριτικής του σκέψης.

Αγγελιοφόρος της Κυριακής

2 Νοεμβρίου 2003